

**INSTITUCIONALNE PROMENE
KAO DETERMINANTA
PRIVREDNOG RAZVOJA
REPUBLIKE SRBIJE**

Redaktori
Petar Veselinović
Nemanja Lojanica

**UNIVERZITET U KRAGUJEVCU
EKONOMSKI FAKULTET**

INSTITUCIONALNE PROMENE KAO DETERMINANTA PRIVREDNOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE

**Redaktori
Petar Veselinović
Nemanja Lojanica**

UNIVERZITET U KRAGUJEVCU - EKONOMSKI FAKULTET

Kragujevac, 2023

Izdavač

Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Za Izdavača

Dekan Fakulteta, Milena Jakšić

Redaktori

Petar Veselinović

Nemanja Lojanica

**Štampanje Zbornika radova finansijski je podržalo
Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija
Republike Srbije, Rešenje broj: 451-03-273/2023-03**

Tehnička priprema

Biljana Petković

Štampa

InterPrint - Kragujevac

Tiraž – 100

ISBN 978-86-6091-140-9

© Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu 2023

Sva prava su zaštićena. Nijedan deo ove knjige ne sme biti reprodukovan niti smešten u sistem za pretraživanje ili transmitovanje u bilo kom obliku, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez prethodne pismene dozvole Izdavača.

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....V

UVODNI REFERATI

Edvard Jakopin

**SRPSKA PRIVREDA IZMEĐU DVE GLOBALNE RECESIJE:
STRUKTURNI PROBELMI U SENCI RASTA**..... 1

Vladan Ivanović

**POLITIČKI POSLOVNI CIKLUSI U REPUBLICI SRBIJI:
DVE STUDIJE JEDAN ZAKLJUČAK**..... 3

REFERATI

Petar Veselinović, Marina Milanović, Milan Stamenković

**ODRŽIVI RAZVOJ REPUBLIKE SRBIJE
U SVETLU SPROVOĐENJA AGENDE 2030**33

Božidar Čakajac, Nenad Janković

**IMPLIKACIJE RUSKO-UKRAJINSKOG SUKOBA
NA PRIVREDU REPUBLIKE SRBIJE**57

Lela Ristić, Nikola Bošković, Mirjana Knežević

**GLOBALNE TENDENCIJE U SPOLJNOTRGOVINSKOJ
RAZMENI AGRARNIH PROIZVODA I NJIHOV
ZNAČAJ ZA REPUBLIKU SRBIJU**..... 77

Ljubinka Joksimović, Slavica Manić

**DA LI BLOKČEJN TEHNOLOGIJA UVODI NOV MEHANIZAM
KOORDINACIJE I UPRAVLJANJA EKONOMSKIM AKTIVNOSTIMA?**..... 103

Milan Kostić, Marija Radulović	
GLOBALNI TRENDOVI VOĐENJA POLITIKE ZAŠTITE KONKURENCIJE U KONTEKSTU REPUBLIKE SRBIJE	125
Marko Savićević, Stevan Luković, Danijela Despotović	
EVALUACIJA OSNOVNIH FAKTORA UNAPREĐENJA KONKURENTNOSTI - SLUČAJ EVROPSKIH ZEMALJA U RAZVOJU	141
Suzana Stevanović, Vitomir Starčević, Andrijana Mrkaić Ateljević	
CILJANJE INFLACIJE U SRBIJI – DOSADAŠNJE ISKUSTVO I KOMPARACIJA SA ZEMLJAMA NOVIM ČLANICAMA EU	161
Ivana Božić Miljković, Goran Pavlović, Danijela Despotović	
EKONOMSKE I DRUŠTVENE KONSEKVENCE MIGRACIJA VISOKOOBRAZOVANE RADNE SNAGE U REPUBLICI SRBIJI	183
Filip Ž. Bugarčić	
SISTEMATIZACIJA I VALORIZACIJA INDIKATORA EFIKASNOSTI LOGISTIČKIH PERFORMANSI	203
Marija Stojmenović	
UTICAJ INOVACIONIH INDIKATORA NA IZVOZ VISOKO-TEHNOLOŠKIH PROIZVODA REPUBLIKE SRBIJE	223
Nevena Veselinović, Jelena Živković	
ULOGA POLITIKE ZAŠTITE KONKURENCIJE U OČUVANJU STABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA	243

ULOGA POLITIKE ZAŠTITE KONKURENCIJE U OČUVANJU STABILNOSTI BANKARSKOG SEKTORA¹

Nevena Veselinović*

Jelena Živković**

Zemlja koja teži unapređenju konkurentnosti i bržem ekonomskom rastu mora imati stabilan bankarski sistem. Funkcionisanje bankarskog sektora nije izuzeto iz domena formulisanja i sprovođenja politike zaštite konkurencije, koja ima ulogu obezbeđivanja otvorenog tržišta, zdrave konkurencije i eliminisanja tržišnih barijera. Međutim, neophodno je da politikom zaštite konkurencije budu prepoznate sve specifičnosti bankarskog sektora s obzirom na njegovu osetljivost. Pri tome, važno je povezati pravnu regulativu sa stvarnim stanjem i potrebama bankarskog sektora. Trebalo bi obezbediti ravnopravan položaj tržišnih učesnika, uz očuvanje stabilnosti i funkcionalnosti svih učesnika. Rad se bavi sumiranjem argumenata koji se odnose na trade-off između konkurencije i stabilnosti bankarskog sektora, sa osvrtom na stanje konkurencije i tržišne koncentracije bankarskog sektora u Republici Srbiji i iskustvom primene politike zaštite konkurencije u ovoj oblasti.

Ključne reči: bankarski sektor, politika zaštite konkurencije, tržišna koncentracija

Uvod

Bankarski sektor je izuzetno važan faktor privrednog razvoja zemlje. Kako predstavlja jednu od karika finansijskog razvoja, važno je održavati visok nivo stabilnosti bankarskog sektora, ali zbog njegove krhkosti i uticaja na realni sektor privrede, neophodno je da postoje precizni propisi i mehanizmi monitoringa učesnika na ovom

¹ Rad je rezultat istraživanja koje je podržano od strane Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije po ugovoru br. 451-03-47/2023-01/200378

* Institut za informacione tehnologije Kragujevac, Univerzitet u Kragujevcu, nveselinovic@uni.kg.ac.rs

tržištu. Naime, u prošlosti se na bankarskim tržištima ispoljio čitav niz tržišnih neuspeha u vidu eksternalija i prenošuća kriza, asimetričnih informacija i tržišne moći pojedinih banaka. Ovo je dovelo do potrebe za uvođenjem preciznije i rigoroznije regulacije. To se, između ostalog, odnosi i na politiku zaštite konkurencije na bankarskom tržištu. Problem nastaje zbog toga što pojedini programi centralnih banaka, kao zajmodavaca u krajnjoj instanci, unose dalje distorzije i pogoršavaju problem preteranog preuzimanja rizika.

Politika zaštite konkurencije na bankarskom tržištu je prošla kroz različite faze razvoja i uloge koje je imala u obezbeđivanju efikasnih uslova konkurencije. To je zavisilo od stava o tome kakav uticaj konkurencija može imati na stabilnost bankarskog tržišta. Naime, kreatori ekonomskih politika su u dilemi da li se više prikloniti slobodnoj konkurenciji ili strogoj regulaciji koja bi na neki način ograničila konkurenciju. Različite krize i potresi zahtevali su od kreatora politika da se prilagođavaju i menjaju pristup politike zaštite konkurencije u bankarstvu. Kompromis između stabilnosti i konkurencije će i u budućnosti biti prisutan, ali izgledi su da se neće težiti potpunom eliminisanju tržišne moći na bankarskom tržištu. Naravno, pronalaženje optimalnog rešenja može biti olakšano unapređenjem regulative. Postoje preporuke da je za bankarsko tržište i održavanje njegove stabilnosti optimalan srednji stepen koncentracije, pa u tom smeru treba da idu i zakonski propisi.

Bankarski sektor je jedan od razvijenijih sektora privrede Republike Srbije. O značaju bankarskog sektora za privredni razvoj Republike Srbije govori podatak da se radi o sektoru sa ukupnom bilansnom sumom preko 25 milijardi evra. Razvojni put bankarskog sektora je bio izazovan s obzirom na sve probleme sa kojima je privreda Republike Srbije trebalo da se izbori. Proces transformacije bankarskog sektora podrazumevao je ulazak stranih banaka na domaće tržište, a poslednjih godina prisutan je i trend smanjivanja broja banaka. Ovakav trend preči da naruši efikasnu tržišnu strukturu i preči u oligopolističku. Iz tog razloga važno je pratiti stepen koncentracije na bankarskom tržištu i u skladu sa tim primenjivati politiku zaštite konkurencije imajući u vidu posledice koje manja konkurencija, s jedne strane, i liberalizacija, s druge strane,

imaju na stabilnost bankarskog tržišta.

Rad se sastoji iz nekoliko povezanih delova. Nakon uvodnih razmatranja, biće predstavljeni osnovni teorijski postulati politike zaštite konkurencije i pregled empirijskih studija koje su se bavile efektima koje konkurencija ima na funkcionisanje i stabilnost bankarskog sektora. U drugom delu biće predstavljene osnovne karakteristike i trendovi na bankarskom tržištu. Treći deo je namenjen analizi stepena koncentracije na bankarskom tržištu kroz osnovne pokazatelje tržišne koncentracije kako bi se identifikovala tržišna struktura na bankarskom tržištu, a u cilju izvođenja zaključaka o značaju politike zaštite konkurencije za efikasno funkcionisanje bankarskog sektora.

Politika zaštite konkurencije: teorijska razmatranja i praktična primena

Politika zaštite konkurencije kao značajan deo svake ekonomske politike je važna za očuvanje uslova konkurencije na tržištu. Specifična je po tome što predstavlja preplitanje pravnih normi i zakona sa ekonomskim analizama. Politika zaštite konkurencije u svim sferama, a naročito u bankarskom sektoru, varira između pokušaja suzbijanja rivalstva do liberalizacije i promocije konkurencije. Pitanje efikasnosti i načina sprovođenja politike zaštite konkurencije je postalo vodeće pitanje u ovoj oblasti prilikom nastanka finansijske krize 2008. godine. To je bio veliki izazov za čitav finansijski, a naročito bankarski sistem, s obzirom na to da je ovaj sektor izuzetno osetljiv na sve udare koji pogađaju privredni sistem. Intervencija na bankarskom tržištu u slučaju kriza je neophodna i važno je da predstavlja kombinovane mere podrške kako bi se sprečili problemi većih razmera i očuvala finansijska stabilnost, ali uz održanje zadovoljavajućeg nivoa konkurencije dugoročno posmatrano. Međutim, u kratkom roku je neizbežno napraviti kompromis između ovih ciljeva. Pri tome, centralna banka i drugi organi imaju zadatak da se pobrinu za sprovođenje mera podrške, dok regulatorna tela iz oblasti politike zaštite konkurencije moraju voditi računa o tržišnim distorzijama. Njihove uloge se prepliću jer se

državne intervencije u bankarskom sektoru i drugim sektorima znatno razlikuju.

Razvoj politike zaštite konkurencije je prošao kroz nekoliko faza. Svaka faza u evoluciji politike zaštite konkurencije bila je argumentovana teorijski i na određeni način i potvrđena empirijski. Tako, prvu fazu u razvoju politike zaštite konkurencije karakteriše stav da konkurencija narušava stabilnost tržišta. Već u drugoj fazi je ovaj stav zamenjen suprotnim, da konkurencija podstiče razvoj tržišta i održavanje tržišne stabilnosti (Vives, 2011, 3). U postkriznom periodu ističe se kombinovani pristup, koji podrazumeva da se podstiče konkurencija, ali uz konstantni pojačani nadzor i kontrolu.

Tradicionalni pristup o vezi između konkurencije i regulacije na bankarskom tržištu ide u pravcu shvatanja da veći stepen konkurencije dovodi do toga da banke postanu osetljivije na krize i manje sposobne da se izbore sa poslovnim izazovima (Keeley, 1990). Ova hipoteza se objašnjava time da visoka konkurencija na bankarskom tržištu narušava tržišnu moć banaka i snižava profitnu maržu što podstiče banke da usvoje strategiju preuzimanja rizika. Zagovornici ovog pristupa ističu da velike banke dominiraju na manje konkurentnim tržištima koje su u mogućnosti da iskoriste efekte ekonomije obima i da diverzifikuju svoj portfolio. Istovremeno, olakšan je monitoring manjeg broja većih banaka na manje konkurentnom tržištu (Allen & Gale, 2000, 1). Isto tako, navodi se da je tzv. „efekat zaraze“ izraženiji u uslovima pojačane konkurencije (Sa'ez & Shi, 2004). Treba imati u vidu da banke na ovakvim tržištima uživaju podršku centralnih banaka po principu „suviše velike da bi propale“, što ih podstiče na rizičnije poslovanje (Acharya et al., 2012). Osim toga, iako centralne banke pružaju pomoć i brinu se o očuvanju stabilnosti najmoćnijih banaka, nijedna od njih nije bezbedna kada je reč o neuspehu. To bankarski sistem čini osetljivijim na krize što potire stav o stabilnosti. Što se tiče argumenta lakše kontrole manjeg broja banaka, pokazalo se da je teško kontrolisati toliko složene poslovne sisteme. Monitoring stepena koncentracije na bankarskom tržištu je od velikog značaja za konkurentnost privrede i ekonomski razvoj zemlje, pre svega, zbog aktivnih kamatnih stopa. Visoka aktivna kamatna stopa može

imati negativne efekte na likvidnost i profitabilnost, što se dodatno pojačava u fazama recesije (Račić, 2014). Iz ovih razloga, postoji regulacija koja određuje način monitoringa situacije u bankarskom sektoru, kako bi se sprečio nastanak nekog od oblika nesavršene tržišne strukture (Barjaktarović & Paunović, 2011).

Suprotno, moderni pristup relaciji između konkurencije, stabilnosti i politike zaštite konkurencije implicira da visok stepen konkurencije promoviše stabilnost finansijskih institucija. *Boyd i Nicolo* (2005) ističu da banke koje imaju veliku tržišnu moć određuju više kamatne stope zbog manjeg stepena konkurencije što njihovo poslovanje čini stabilnijim. Međutim, to ih suočava sa drugom vrstom problema, a to je rizik neizvršavanja obaveza. Prisutni su i moralni hazard i problem negativne selekcije što za posledicu može imati gubitak likvidnosti. Suprotno, ukoliko se banke u situaciji niske konkurencije odluče za niže kamatne stope, to će dovesti do povećanja sigurnosti poslovanja i smanjenje rizika. Treba imati u vidu da se u modelima koji prikazuju odnos između konkurencije i stabilnosti na bankarskom tržištu on kreće u obliku inverznog slova U. Tako, uvođenjem konkurencije u sisteme koji su bili monopolistički povećava sigurnost poslovanja, ali nakon određenog vremena visoka konkurencija postaje destabilizujuća (Ratnovski, 2013, 4).

Obezbeđenje adekvatnih uslova konkurencije u bankarskom sektoru je važno iz više razloga. Kao i u drugim industrijama, stepen konkurencije u bankarskom sektoru je važan zbog efikasnosti pružanja bankarskih usluga, kvaliteta bankarskih proizvoda i stepena inovativnosti u ovom sektoru. Međutim, argument da je konkurencija u bankarskom sektoru nedvosmisleno dobra nije čvrsto utemeljen i ne može se poistovetiti sa principima politike zaštite konkurencije koja se primenjuje u ostalim sektorima, tako da apsolutno rivalstvo među učesnicima na bankarskom tržištu nije uvek najbolje rešenje. Bankarski sektor je specifičan po efektu koji visok stepen konkurencije ima na stabilnost. S druge strane, potvrđeno je, teorijski i empirijski, da stepen konkurencije značajno utiče na pristup koji preduzeća i domaćinstva imaju prema bankarskim uslugama, što posledično utiče na ekonomski rast (Claessens, 2009, 4). Osim toga, trebalo bi voditi

računa o još jednoj važnoj komponenti koja se vezuje za funkcionisanje bankarskog sektora: sistemskom riziku. Ratnovski (2013) navodi da prekomerno preuzimanje rizika od strane banka ima značajne implikacije na blagostanje jer se negativni efekti u poslovanju bankarskog sektora brzo prelivaju na realni sektor. Kada stepen konkurencije negativno utiče na banke u smislu preuzivanja rizika, to bi onda trebalo regulisati politikom zaštite konkurencije. Konkurencija smanjuje marže što ih čini spremnijim da se upuste u rizike, ali i manje sposobnim da izdrže negativne posledice ostvarenja rizika (Chan et al., 1986; Keeley, 1990; Hellman et al., 2000; Matutes & Vives, 2000; Repullo, 2004). Postoji i stav da konkurencija utiče na banke da se koncentrišu na održavanje tržišnog učešća umesto detaljnije provere zajmoprimaca, pa iz tog razloga se lakše upuštaju u rizičnije poslove (Dell'Araccia & Marquez, 2006).

Postoje brojni empirijski dokazi o tome da je stepen konkurencije niži na visoko koncentrisanim tržištima i da u ovakvim uslovima banke ostvaruju više profite (Macit, 2012). U tom smeru, akademska javnost i kreatori politika su istraživali odnos između koncentracije i konkurencije i zaključili su da porast stepena koncentracije na evropskom bankarskom tržištu negativno utiče na konkurenciju (Bikker and Groeneveld, 2000). Visok nivo tržišne koncentracije utiče na porast marži, što je blisko povezano sa porastom administrativnih troškova, što je empirijski dokazano na primeru bankarskog sektora Latinske Amerike (Peria & Mody, 2004). O važnosti koncentracije i konkurencije na bankarskom tržištu, govore i studije koje dokazuju da stanje bankarskog sektora determiniše i stepen koncentracije u ostalim privrednim sektorima. Empirijska studija koja je obuhvatila 35 proizvodnih sektora u 17 zemalja OECD-a dovela je do zaključka, koji su u skladu sa teorijskim stavovima, a to je da banke sa većom tržišnom snagom imaju moć da koncentrišu kredite na mali broj preduzeća sa kojima imaju uspostavljene dugotrajne veze. Sve to dovodi do povećanja stepena koncentracije na ovim tržištima (Cetorelli, 2001). Zbog navedenih razloga i efekata koji povećana koncentracija može ispoljiti, važna je regulacija stepena konkurencije na bankarskom tržištu. Alternativno, *Claessens* i *Laeven* (2003) nisu identifikovali negativnu korelaciju između konkurentnosti i

koncentracije bankarskog sektora. Zaključili su da ako postoji izuzetno visok stepen koncentracije na tržištu, onda se povećava i stepen konkurentnosti bankarskog sektora. Uočili su i da ulazne barijere na tržištu mogu značajno da ugroze stepen konkurentnosti. Zato je važno imati razvijen efikasan sistem zaštite konkurencije, naročito na bankarskom tržištu.

Sistemi politike zaštite konkurencije u svetu su relativno mladi. Naime, pravo konkurencije se sporije razvijalo u odnosu na druge grane prava. Najstariji sistem zaštite konkurencije je sistem politike zaštite konkurencije SAD. Međutim, čak ni u SAD-u politika zaštite konkurencije u bankarstvu nije bila dovoljno razvijena i nakon Velike depresije 1930-ih godina. Ovakvo stanje se zadržalo čak do 1970-ih. Politika zaštite konkurencije nije sprovedena u bankarskom sektoru iako je postojala neefikasnost banaka i neadekvatni uslovi konkurencije na bankarskom tržištu, koje su i izazvale finansijsku krizu. U ovom periodu centralne banke su čak tolerisale tajne sporazume među bankama formirajući na taj način visoko koncentrisana bankarska tržišta sa nižim stepenom konkurencije. Promene su počele onda kada se pojavila ideja da konkurencija može biti faktor unapređenja efikasnosti. Tada su započeti procesi liberalizacije i deregulacije koji su podstaknuti razvojem infomaciono-komunikacionih tehnologija, kao i transformacijom i razvojem bankarskih proizvoda i usluga.

S druge strane, na teritoriji Evrope propisi koji se odnose na politiku zaštite konkurencije u bankarstvu nisu primenjivani do 1980-ih, iako su postojali. Nakon toga, započeto je eliminisanje izuzetaka od politike konkurencije na nacionalnom nivou. Iako se očekivalo da će propisi o jedinstvenom tržištu iz 1992. godine doneti promene na bankarskom tržištu, one su izostale. Ipak uspostavljena su regulatorna tela za zaštitu konkurencije koja su postala znatno aktivnija sa jačanjem integracionih procesa. Međutim, tokom godina krize 2008. godine ponovo su pokrenuta pitanja značaja politike zaštite konkurencije s obzirom na to da je konkurencija u bankarskom sektoru bila narušena pružanjem državne pomoći uz dozvoljena spajanja bez obzira na tržišnu moć banaka (Maudos & Vives, 2019, 3).

Sistem politike zaštite konkurencije u Republici Srbiji

je skorijeg datuma. Naime, Republika Srbija je 2005. godina dobila Zakon o zaštiti konkurencije koji je imao brojne nedostatke. Oni su donekle korigovani novijim Zakonom o zaštiti konkurencije iz 2009. godine koji je na snazi i danas. Formirana je Komisija za zaštitu konkurencije koja je u Republici Srbiji regulatorno telo nadležno za formulisanje i sprovođenje politike zaštite konkurencije. Zakon o zaštiti konkurencije iz 2009. godine je usaglašen sa zakonskim propisima Evropske unije. Osim toga, Komisija za zaštitu konkurencije saraduje sa ostalim institucijama koje su značajne za regulisanje stanja i odnosa učesnika na tržištu. U slučaju bankarskog sektora, Komisija za zaštitu konkurencije saraduje sa Narodnom bankom Srbije.

Ključne odrednice bankarskog sektora Republike Srbije

U savremenim uslovima poslovanja, finansijska tržišta karakterišu se procesom smanjenja broja banaka usled pojave novih, ili razvoja već postojećih finansijskih institucija. Bitan element tranzicije odnosi se na proces restrukturiranja koji uključuje veliki broj aktivnosti kojima kompanije menjaju postojeću vlasničku strukturu i strategiju poslovanja u cilju povećanja profita i efikasnosti poslovanja, rasta kompanije, uštede u troškovima, smanjenja rizika poslovanja i mnogih drugih (Dimić & Barjaktarović, 2017). Većina bankarskih sistema zemalja u tranziciji karakteriše se izrazitim promenama u vlasničkoj strukturi banaka, rastućim učešćem privatnog sektora u kreditnom portfelju banaka, kao i promenom broja i značaja bankarskih organizacija u bankarskom sektoru.

Bankarski sektor Republike Srbije, sa ukupnom bilansnom sumom od preko 25 milijardi evra, prosečnim koeficijentom adekvatnosti kapitala od preko 20% i pokazateljem likvidnosti od iznad 2%, predstavlja jedan od najrazvijenijih sektora i istovremeno jednu od vodećih oblasti tranzicije srpske privrede. Ključnu ulogu u ostvarivanju povoljnih performansi bankarskog sektora imaju banke sa pretežno stranim kapitalom, koje se na finansijskom tržištu Republike Srbije pojavljuju 2001. godine, kada je započeta reforma bankarskog i ukupnog finansijskog sektora. Političke promene koje su

se dogodile 2000. godine bile su pokretač procesa privatizacije i restrukturiranja finansijskih institucija. Ulazak stranih banaka na domaće tržište doprineo je proširenju ponude bankarskih usluga, povećanju ukupnog kreditnog potencijala kao i poboljšanju pozicije kapitalnog bankarskog sistema. Znatno porast učešća stranih banaka u strukturi bankarskog sektora se duguje *greenfield* direktnim investicijama kao i podsticajnim merama Narodne banke Srbije u kontekstu regulatornih propisa i usklađivanjem sa međunarodnom regulativom u oblasti bankarstva. Ulazak stranih banaka na domaće tržište olakšan je prvim korakom reformisanja bankarskog sektora – gašenjem četiri velike banke (Beogradska banka, Beobanka, Investbanka i Jugobanka). Otvaranjem stečajnih banaka, koje su pokrivala 90% poslova privrede i štednje stanovništva, otvoren je put stranim bankama na srpskom bankarskom tržištu.

Narodna banka Srbije je u maju 2001. godine usvojila politiku restrukturiranja čiji su ključni ciljevi obuhvatili likvidaciju nesolventnih institucija, kao i finalizaciju privatizacije banaka u državnom vlasništvu, koje su uglavnom bile neadekvatno kapitalizovane (Radovanović & Filimonović, 2011). Trend smanjenja državnog vlasništva u bankama nastaje kao rezultat otvaranja nacionalnog bankarskog tržišta za domaći i strani privatni kapital, gašenja banaka opterećenih gubicima u državnom vlasništvu i sprovođenja politike privatizacije. Privatizacija banaka je jedan od osnova za privlačenje stranog kapitala.

Ulazak stranih banaka na domicilno bankarsko tržište imao je impakt na povećanje konkurencije i doveo je do intenziviranja procesa spajanja i pripajanja banaka (Mešić, 2006). Početak procesa tranzicije bankarskog sistema Republike Srbije karakteriše se poslovanjem 86 banaka (67 banaka na teritoriji Republike Srbije, 17 banaka na teritoriji Vojvodine i 2 banke na teritoriji severnog dela Kosova i Metohije). Od 2001. do 2003. godine kao rezultat likvidacije, pripajanja kao i privatizacije, broj banaka je prepolovljen. Tokom 2022. godine na teritoriji Republike Srbije poslovale su 22 banke što je za 13 banaka manje u odnosu na situaciju od pre samo pet godina. Većinsko učešće u bankarskom sektoru Republike Srbije, imaju banke u stranom vlasništvu. U prvim godinama liberalizacije finansijskog

tržišta, strane banke su imale slobodan izbor po pitanju mogućnosti ulaska na domaće tržište. Situacija se značajnije menja od 2002. godine kada ulazak stranih banaka postaje limitiran na spajanja i pripajanja, tako da je ulazak stranog kapitala realizovan kupovinom domaćih banaka koje su već poslovale u zemlji.

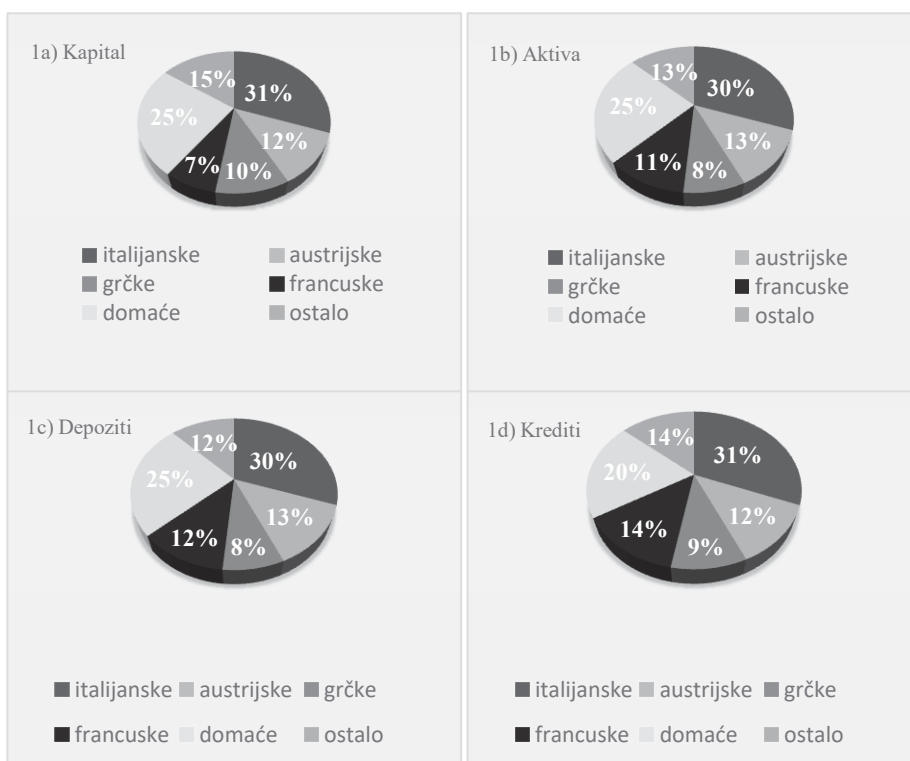
Skorija dešavanja na srpskom bankarskom tržištu jasno ukazuju na procese akvizicija međunarodnih banaka od strane domaćih kupaca. Početkom 2017. godine Direktna Banka a.d. Kragujevac kupila je 100% udela u Findomestic Bank a.d. Beograd, koja je zavisno društvo BNP Paribas-a. U nameri da se snažno pozicionira na domaćem tržištu, Direktna Banka a.d. preuzela je i grčku Piraeus Bank a.d. Beograd. U aprilu iste godine AIK Banka a.d. Beograd ugovorila je preuzimanje grčke Alpha Bank AE. Preuzeta banka promenila je poslovno ime u Jugobanka a.d. Beograd, čime je simbolično nagovešten povratak srpskog bankarskog brenda na tržište.

Iako bez značajnijih promena u smislu raspodele tržišnog učešća, navedena kretanja predstavljaju pozitivne signale za bankarski sektor Republike Srbije. Konsolidacija je svakako očekivana, s tim da su spajanje i prodaja banaka koji su se dogodili tokom 2018. godine u tržišnom segmentu najviše sa grčkim i srpskim bankama. U 2018. Godini država je, direktno i indirektno, i putem različitih udela, ostvarila kontrolu nad pet banaka, koje prema bilansnoj aktivni zauzimaju 16,13% tržišnog prostora. Ipak, korisno je napomenuti da dominantan udeo tržišnog učešća prema neto bilansnoj aktivni od 15,13% država ostvaruje samo preko dva subjekta, Komercijalne Banke a.d. Beograd i Banke Poštanska štedionica a.d. Beograd. Međutim situacija je promenjena u 2022. godini, gde država ima kontrolu nad dva tržišna subjekta, Banke Poštanska štedionica a.d. Beograd i Srpska Banka a.d. Beograd.

Protetkih pet godina trendovi pokazuju da su kretanja na srpskom bankarskom tržištu usmereni na smanjenje broja banaka, budući da su sa tržišta nestale 11 banaka kroz proces konsolidacije. Konsolidacija bankarskog sektora bi trebalo da dovede do unapređenja performansi i jačanja konkurencije. Cilj bi bio manje

upletanje regulatornih organa, ali uz očuvanje stabilnosti bankarskog sistema. S obzirom na to da je na domaćem tržištu potreban manji broj banaka, potencijalni kandidati za sužavanje tržišta mogu da se traže u onim bankama koje su duži niz godina. Međutim, treba imati u vidu da raslojavanje bankarskog tržišta na nekoliko većih banaka nosi rizik formiranja monopola ili oligopola na tržištu. Bankarski sektor sa većim stepenom koncentracije ima prednosti u pogledu troškova (Ostojić & Petrović, 2017).

Grafik 1: Tržišni udeli prema strukturi vlasništva (2017. godina)

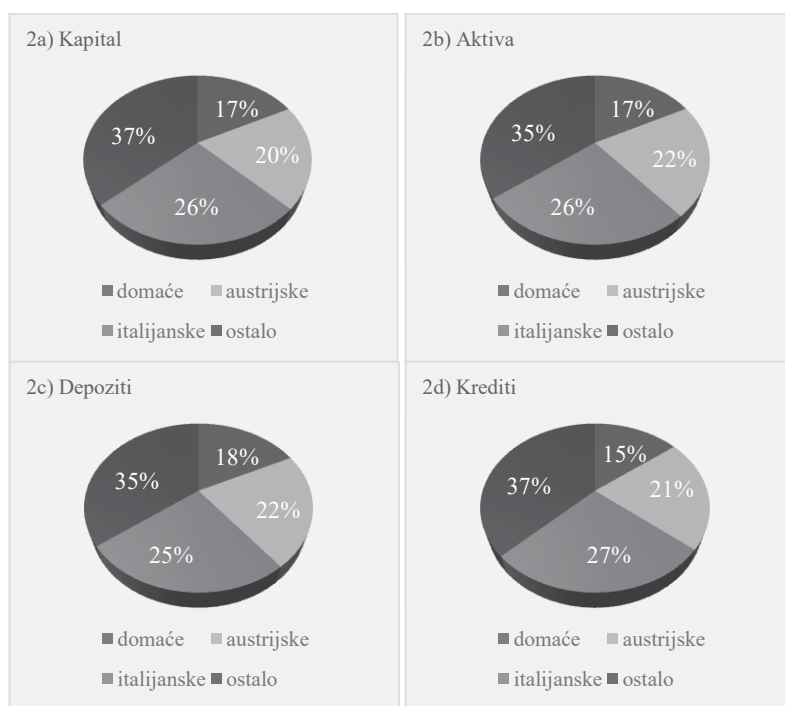

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Posmatrano prema određenim vrednostima², učešće stranog kapitala u 2017. godini na srpskom bankarskom tržištu iznosio je oko 75%, dok su udeli domaćih aktera na posmatranom tržištu iznosili oko 25%.

Navedeno se potvrđuje na Grafiku broj 1, gde je osim neto aktive prikazana vlasnička struktura prema poreklu i za druge značajne bilansne odrednice u srpskom bankarskom sektoru.

Grafik 2: Tržišni udeli prema strukturi vlasništva (2022. godina)

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

² U analizu sektorske strukture uzete su bilansne stavke: kapital i neto aktiva banaka, odnosno depoziti (depoziti i ostale obaveze prema bankama, ostalim finansijskim organizacijama i centralnoj banci i depoziti i ostale obaveze prema drugim komitentima) i krediti (kredit i potraživanja od banaka i drugih finansijskih organizacija i krediti i potraživanja od komitenata). Za navedene stavke izračunati su i indeksi koncentracije.

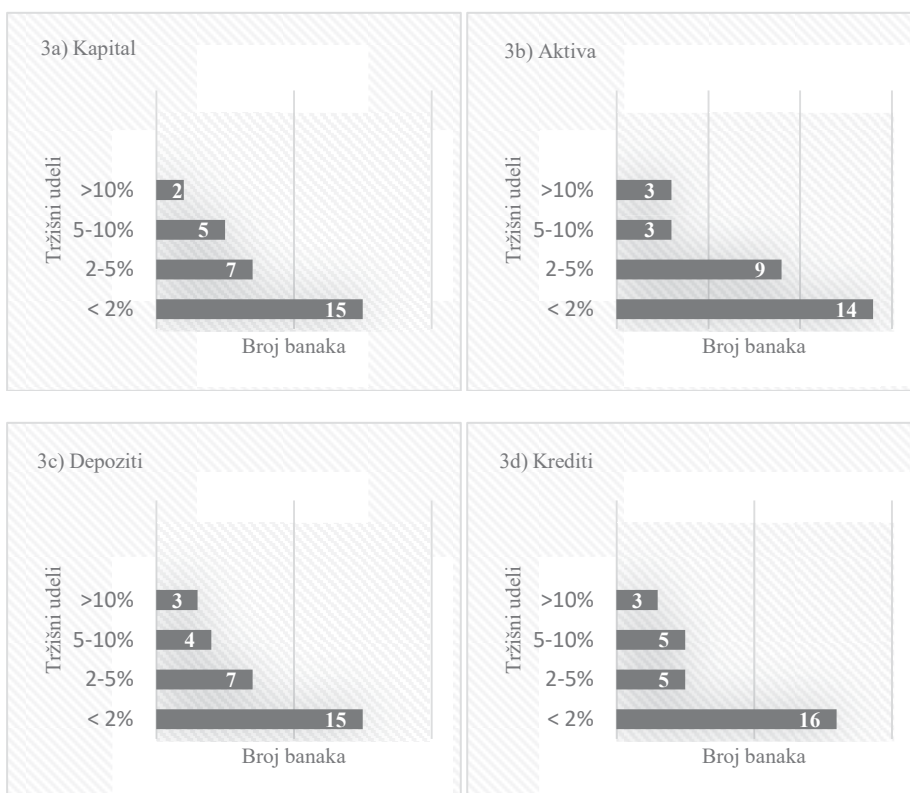
Može se, osim nesumnjivo veće tržišne zastupljenosti stranih banaka, uočiti da su po posmatranim bilansnim stavkama, italijanske, grčke, austrijske i francuske banke kumulativno ostvarile 60-66% sektorskog udela. Domaći kapital (državni i privatni) učestvovao je sa 20-25% u generisanju ukupne tržišne strukture. U tom kontekstu treba istaći da su državne banke ostvarile oko 16% tržišnog udela, što je u narednom periodu kroz prodaje i spajanja, postalo predmet nove raspodele, ka domaćim privatnim ili stranim bankama.

U pogledu učešća stranog kapitala na srpskom bankarskom tržištu tokom 2022. godine, primećuje se pad domaćeg kapitala u odnosu na 2017. godinu. Učešće stranog kapitala je poraslo i iznosi 82.51%, dok udeli domaćih aktera na posmatranom tržištu iznose oko 17,49% u 2022. godini, što se može uočiti na Grafiku 2.

Smanjenje domaćeg kapitala je nesumnjivo rezultat procesa konsolidacije, a najbolji primer tome je kupovina Komercijalne banke koja je bila u državnom vlasništvu od strane UniCredit banke koja je u italijanskom vlasništvu. OTP banka je kupila Vojvođansku banku koja je prethodno takođe bila u vlasništvu države. Tokom ovog procesa, manje banke ili one koje su bile u teškoćama, preuzimali su ili spajali se sa većim bankama koje su bile finansijski stabilnije. Ovo je vodilo ka smanjenju broja banaka i koncentraciji vlasništva u nekoliko velikih igrača na tržištu. Drugi faktor može biti otvaranje tržišta stranim bankama i jačanje njihove prisutnosti u Republici Srbiji. Takođe, neke domaće banke su odlučile da uđu u partnerstvo sa stranim bankama radi osiguravanja finansijske stabilnosti i pristupa novim tehnologijama i uslugama. Ovi faktori, zajedno sa drugim makroekonomskim i političkim dešavanjima u Republici Srbiji, mogu biti razlozi za smanjenje domaćeg vlasništva nad bankama u Srbiji u poslednjih nekoliko godina.

Jedna od karakteristika bankarskog sektora Republike Srbije koju treba istaći, odnosi se na njegovu izrazitu fragmentiranost. Naime, posmatrano prema datim bilansnim pokazateljima, najviši tržišni udeli u 2017. godini (preko 10%) pripadali su malom broju banaka, dok dok je najveći broj banaka ostvarilo neznatne udele na tržištu (manje od 2%).

Grafik 3: Broj banaka prema određenim tržišnim udelima (2017.)

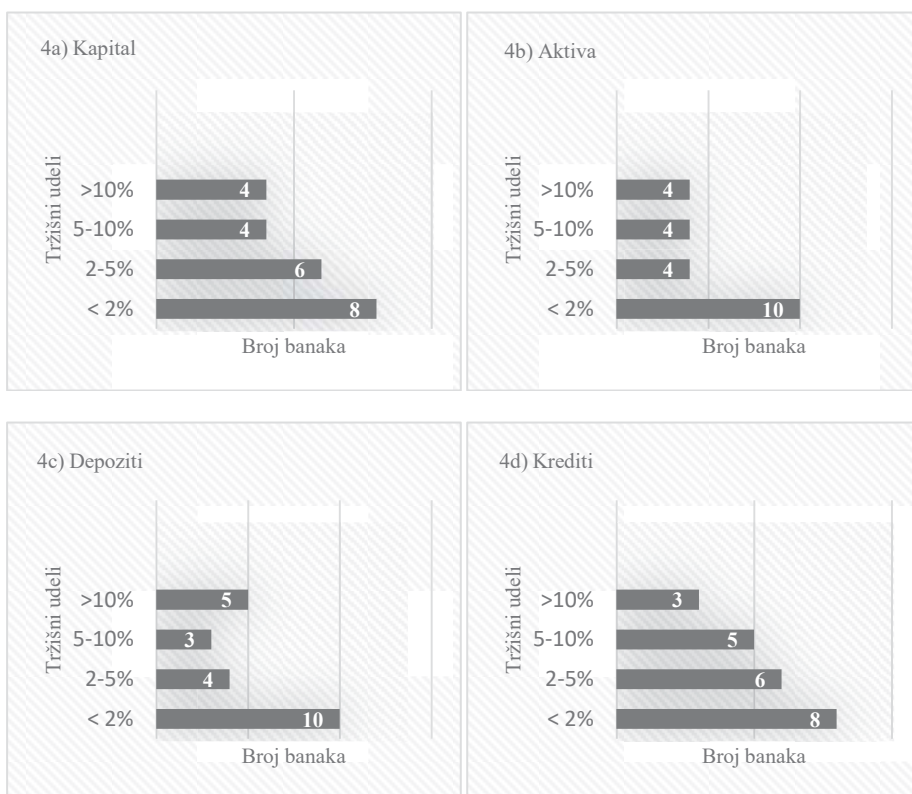

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Shodno grafičkim prikazima, manje od 2% tržišnog udela prema kapitalu imalo je petnaest banaka, od 2% do 5% imalo je sedam banaka, od 5% do 10% pet banaka, dok najviše udele od preko 10% ostvarile su samo dve banke na tržištu (grafik 3a). Banca Intesa a.d. Beograd i Unicredit Bank Srbija a.d. Beograd, u 2017. godini, posedovale su kapital koji iznosi preko 28% od ukupnog stoka kapitala bankarskog tržišta Republike Srbije. Slična situacija odnosi se na tržišne udele prema neto aktivi banaka, pri čemu su najviše učešće ostvarile tri banke (grafik 3b). Banca Intesa a.d. Beograd i Unicredit Bank Srbija a.d. Beograd, uz Komercijalnu Banku a.d. Beograd posedovale su oko 38% sektorske neto aktive. Najveći udeo od ukupne sume depozita u bankarskom sistemu Republike Srbije,

ostvarile su tri banke, dok petnaest banaka posedovale su tek manje od 2% od ukupnih depozita u sektoru (grafik 3c). Tako već pomenute banke imale su najveću depozitnu bazu od 38,78% ukupnih depozita. Najznačajnije kreditno delovanje takođe su ostvarile samo tri banke, dok uravnoteženija raspodela središnjih udela ukazuje da po pet banaka ostvaruje od 2% do 5%, odnosno od 5% do 10% udela u ukupnim kreditima. Učešća manja od 2% od ukupne kreditne aktivnosti beležilo je šesnaest banaka (grafik 3d). Situacija u bankarskom sektoru Republike Srbije u 2022. godini predstavljena je na Grafiku 4. Tržište je i dalje fragmentirano jer najveći broj banaka ima tržišno učešće, prema svakoj razmatranoj bilansnoj poziciji, manje od 2%.

Grafik 4: Broj banaka prema određenim tržišnim udelima (2022.)

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

U pogledu kapitala, broj banaka sa udelom većim od 10% se povećao u odnosu na 2017. godinu, kada su samo dve banke posedovale četvrtinu stoka ukupnog kapitala. Situacija je promenjena u 2022. godini kada četiri banke poseduju preko 50% kapitala bankarskog sektora. U pitanju su dve italijanske banke, Banca Intesa A.D.- Beograd i Unicredit Bank Srbija A.D.- Beograd, koje imaju 14,75% i 11,25% udela u ukupnom kapitalu respektivno. Pored njih udeo od 14,04% ostvarila je i mađarska OTP Banka Srbija a.d. Novi Sad, dok je udeo od 11,92% ostvarila NLB Komercijalna banka AD Beograd. Četiri banke koje drže više od 10% kapitala i dalje imaju značajnu ulogu na tržištu, ali još četiri banake ima tržišni udio između 5-10% što dodatno jača konkurenciju. U pogledu aktive banaka, Banca Intesa A.D.- Beograd, Unicredit Bank Srbija A.D.- Beograd, OTP Banka Srbija a.d. Novi Sad i NLB Komercijalna banka AD Beograd, imaju tržišno učešće veće od 10%. Preciznije, navedene četiri banke posedovale su oko 50% sektorke neto aktive. Uravnoteženija raspodela središnjih udela ukazuje da po četiri banake ostvaruje od 2% do 5%, odnosno od 5% do 10% udela u ukupnoj aktivi. Najveći udeo ukupne sume depozita u bankarskom sistemu Republike Srbije, pored navedenih banaka koje imaju najveće učešće u kapitalu i aktivi, imala je i austrijska Raiffeisen Banka A.D.- Beograd sa udelom od 10,13%. Sa druge strane, deset banaka posedovalo je tek manje od 2% od ukupnih depozita u sektoru Najznačajnije kreditno delovanje u 2022. godini takođe su ostvarile samo tri banke, dok raspodela središnjih udela pokazuje da 5 banaka ostvaruje učešće od 5-10% u ukupnim kreditima. Učešća manja od 2% od ukupne kreditne aktivnosti beležilo je osam banaka.

Navedeno predstavlja uporednu analizu trendova u bankarskom sektoru Republike Srbije. Za objektivnu procenu stepene koncentracije, odnosno konkurencije na bankarskom tržištu, u sledećem delu biće predstavljeni određeni indeksni pokazatelji, zasnovani na matematičkom izračunavanju.

Nivo koncentracije i karakteristike konkurencije srpskog bankarskog tržišta

Indeksni pokazatelji koji će biti korišćeni u radu pružaju različite doprinose u identifikaciji nivoa tržišne koncentracije. U Tabeli 1 biće predstavljena tri indeksa koja pružaju najadekvatnije informacije o koncentrisanosti sektora, odnosno pokazatelji koji naglašavaju uticaj najvećih tržišnih učesnika. Predstavljani su: racio koncentracije (CR_n), Herfindal-Hiršmanov indeks (HHI) i indeks Linda (IL) koji su izračunati za 2017. godinu kako bi bili upoređeni sa pokazateljima iz 2022. godine. Merenje stepena koncentracije u bankarskom sektoru je specifično zbog problema identifikacije proizvoda i usluga kojima se trguje (Miljković et al., 2013, 9). Navedeni indeksi su mereni na osnovu četiri bilansna segmenta: kapitala, aktive, depozita i kredita.

Tabela 1: Indeksi koncentracije bankarskog sektora Republike Srbije (u 2017. godini)

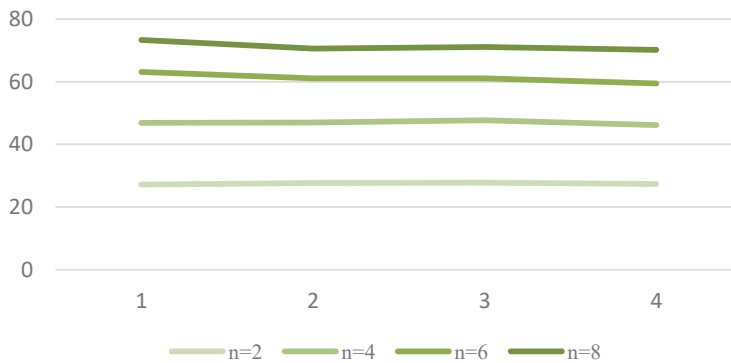
Indeksi/Varijable		Kapital	Aktiva	Depoziti	Krediti
1. CR_n (y %)	n = 2	27.16	27.72	27.83	27.36
	n = 4	46.88	47.03	47.66	46.18
	n = 6	63.17	61.10	61.07	59.43
	n = 8	73.30	70.61	71.04	70.21
2. HHI		847.58	812.70	818.35	786.88
3. IL_n (za n = 8)		0.2028	0.2015	0.2005	0.1908

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Prema HHI koncentracija nije prisutna, ali se najveći nivo koncentracije izražen kroz dati pokazatelj uočava u strukturi ukupnog kapitala (847,58), a u manjem stepenu u udelu depozita (818,35), neto aktive (812,7), odnosno kredita (786,88) u 2017. godini.

Na Grafiku 4, radi lakšeg uočavanja stepena koncentracije, prikazan je indeks CR_n za dve, četiri, šest i osam banaka koje imaju najveće tržišne udele u kapitalu, aktivi, depozitima i kreditima. Zabrinjavajuće je to što racio koncentracije 6 banaka prelazi 50% po svim pokazateljima, što ukazuje na prisustvo višeg stepena koncentracije.

Grafik 5. CR_n indeks za $n=2$, $n=4$, $n=6$ i $n=8$

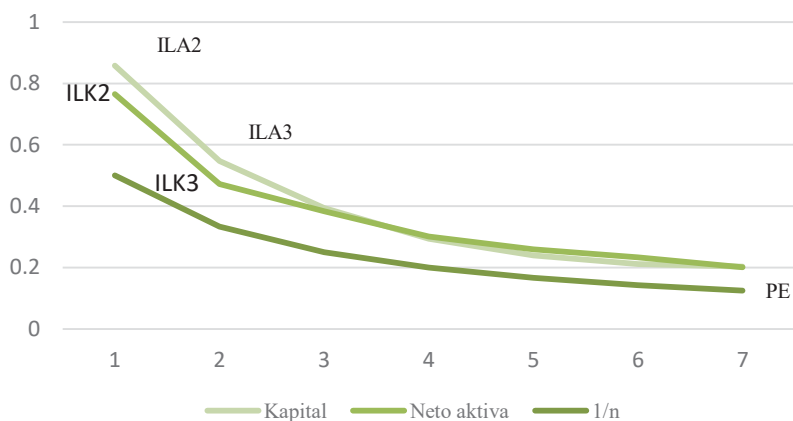
Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Na datom grafičkom prikazu (Grafik 5) indikativno se primećuje razlika u tržišnoj raspodeli između dve najveće i četiri najveće banke u sektoru. Naime, učešće dve banke za posmatrane stavke kapitala, aktive, depozita i kredita u proseku je na nivou od 27,5% celokupnog tržišta, dok se udeo četiri banke povećava gotovo dvostruko i prosečno iznosi 47%. Sa većim brojem banaka $n=6$, kumulativno učešće raste, ali usporeno na 61%, dok tržišna zastupljenost pri $n=8$ iznosi 71%. Jasno je da bi razmatranje većeg broja banaka podrazumevalo dalji, ali приметно mali porast tržišnog učešća, što ukazuje da u okviru bankarskog sektora Republike Srbije najveće udele (oko 70%) ima tek nekoliko, odnosno osam banaka.

U poređenju sa CR_n indeksom koji sa rastom broja analiziranih banaka beleži veće nivoe koncentracije, IL ima opadajuće vrednosti. Indeks Linda, analiziran na uzorku od osam najvećih banaka, prema posmatranim vrednostima ne ukazuje na postojanje oligopolske tržišne strukture. Ipak, zbog opadajuće vrednosti ovog indikatora sa rastom broja banaka, treba sagledati i rezultate dobijene na osnovu manjeg broja tržišnih aktera. Stoga je na Grafiku 6 predstavljen odnos između L-indeksa (10) prema kapitalu (linija ILK) i neto aktivi (linija ILA) za 29 banaka i linije PE, koja predstavlja poziciju idealne konkurencije. U poređenju sa CR_n indeksom koji sa rastom broja analiziranih banaka beleži veće vrednosti, linija L-indeksa ima

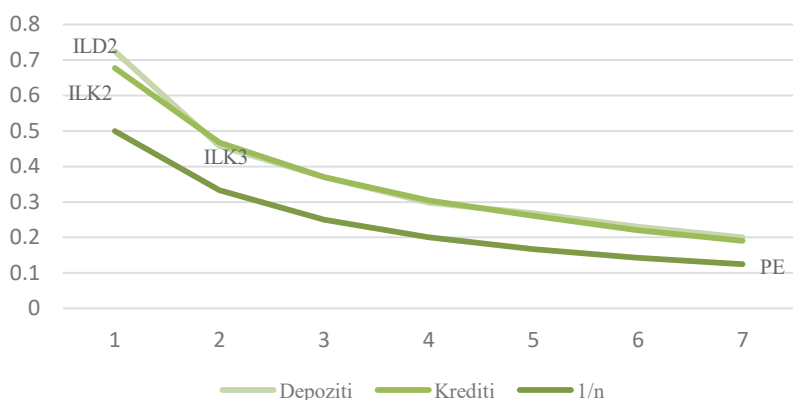
opadajući nagib. Površina između IL i PE čini oligopolnski prostor i ilustruje razliku između realnog tržišnog položaja (ILK i ILA) i situacije potpune konkurencije (PE). Indikativno je da se pomenuti prostor sužava sa rastom broja učesnika uključenih u analizu, što može ukazivati da su veća koncentrisanost i mogućnost oligopola prisutni u tržišnom segmentu malog broja banaka.

Grafik 6. L-indeks za kapital i aktivu i linija PE

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Grafik 7. IL-indeks za depozite i kredite i linija PE

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2018)

Paralelno sa Grafikom 6, Grafik 7 ukazuje na razlike između realnog stanja na bankarskom tržištu Republike Srbije sagledanog kroz udele banaka u ukupnim depozitima i kreditima i situacije potpune konkurencije PE.

Posmatrajući segment tržišta sa manjim brojem banaka ($n=2$, $n=3$), može se uz određenu statističku pristrasnost, zaključiti da je bankarski sektor više koncentrisan u kontekstu udela dve, odnosno tri najveće banke, dok se priključivanjem drugih banaka, koncentrisanost blago smanjuje. Slično se uočava i na Grafiku 6, uz ilustrativni zaključak da je, posmatrano kroz učešće u sektorskom kapitalu, koncentrisanost „jezgra“ dve najveće banke još izraženija.

Dakle, prethodna analiza daje relativni značaj najvećim bankama na tržištu, pri čemu se kao učesnik sa najvećim udelom, u 2017. godini, ističe Banca Intesa a.d. Beograd sa 17,84% učešća u ukupnom kapitalu, 16,76% u ukupnoj neto aktivi, 16,46% u kumulativnim depozitima i 15,74% u kreditnom delovanju sektora. Ovu banku, kao lidera na tržištu, prate ostale banke, ali sa znatno manjim udelima prema posmatranim pokazateljima što jasno ističe fragmentiranost bankarskog sektora RS. Naime, posmatrano prema datim pokazateljima, vrlo mali broj ostalih banaka beleži značajnije udele na nivou celokupnog sektora. Najznačajnija učešća u ukupnom kapitalu imaju Unicredit Bank Srbija a.d. Beograd (10,39%), Komercijalna Banka a.d. Beograd (9,48%), Agroindustrijsko Komercijalna Banka AIK Banka a.d. Beograd (9,17%), Raiffeisen Bank a.d. Beograd (8,61%), Eurobank a.d. Beograd (7,67%), Societe Generale Banka Srbija a.d. Beograd (6,05%), dok udeli ostalih banaka dalje opadaju. Slična situacija uočava se analizom ostalih pokazatelja, uz dominantne tržišne pozicije Banca Intese a.d. Beograd, Unicredit Banke Srbija a.d. Beograd i Komercijalne Banke a.d. Beograd.

Prema HHI iz Tabele 2 evidentno je odsustvo koncentracije, pri čemu najveći nivo koncentracije se uočava u strukturi kredita (948.94), u manjem stepenu u udelu neto aktive (917.82), depozita (915.24), a najmanji u udelu kapitala (861.68) u 2022. godini. Vrednost HHI se povećala u 2022. godini u odnosu na 2017. godinu, prema svim analiziranim bilansnim stavkama, što indikuje povećanje

koncentracije, ali je povećanje nije značajno jer se vrednost HHI nalazi ispod donje granice koja ukazuje na odsustvo koncentracije.

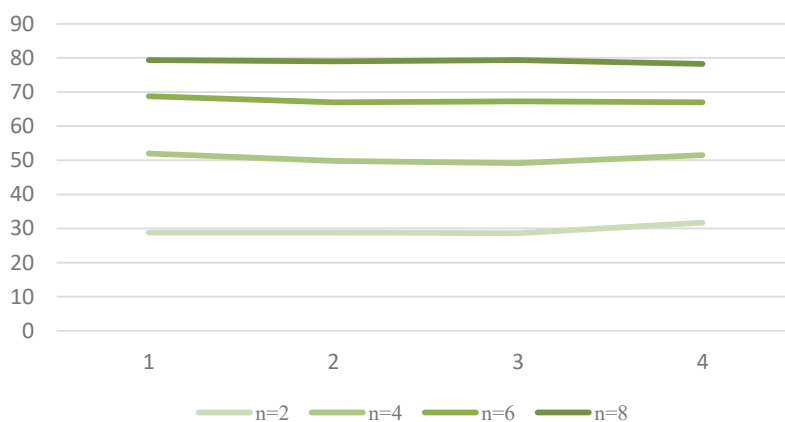
Tabela 2: Indeksi koncentracije bankarskog sektora Republike Srbije (u 2022. godini)

Indeksi/Varijable		Kapital	Aktiva	Depoziti	Kreditni
1. CR_n (y %)	n = 2	28.79	28.82	28.59	31.69
	n = 4	51.97	49.79	49.19	51.48
	n = 6	68.74	67.02	67.29	66.98
	n = 8	79.32	78.99	79.35	78.26
2. HHI		861.68	917.82	915.24	948.94
3. IL_n (za n = 8)		0.2348	0.2212	0.2160	0.2471

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

Na Grafiku 8, radi lakšeg uočavanja stepena koncentracije, prikazan je indeks CR_n za dve, četiri, šest i osam banaka koje imaju najveće tržišne udele u kapitalu, aktivima, depozitima i kreditima u 2022. godini.

Grafik 8. CR_n indeks za $n=2, n=4, n=6$ i $n=8$

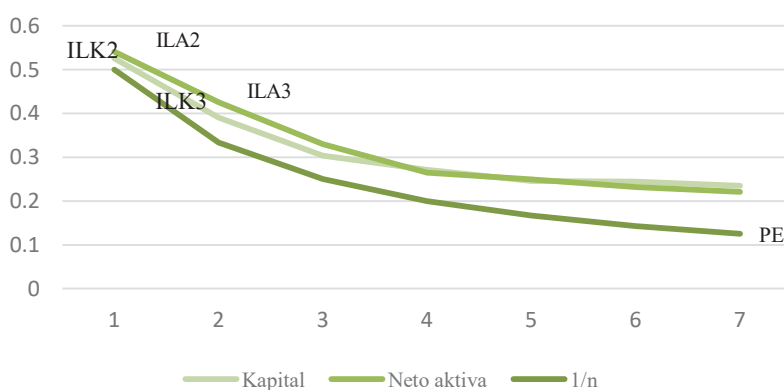

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

Na Grafiku 8 uočava se da je učešće dve banke za posmatrane stavke kapitala, aktive, depozita i kredita u proseku je na nivou od

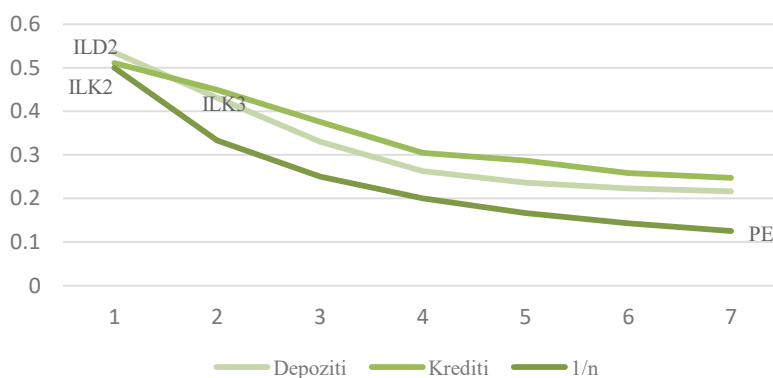
29% celokupnog tržišta, dok se udeo četiri banke povećava i prosečno iznosi 50%. Sa većim brojem banaka $n=6$ i $n=8$, kumulativno učešće raste, ali usporeno. Na osnovu koeficijenta koncentracije koji obuhvata najveće četiri banke, koji u 2022. godini iznosi u proseku 50%, kao i na osnovu porasta koeficijenta za svaku bilansnu stavku, pretpostavljamo da se trend na srpskom bankarskom tržištu kreće ka oligopolu. Ova činjenica nije iznenađujuća s obzirom na aktuelni proces preuzimanja banaka koji se dešava proteklih pet godina.

Grafik 9. IL-indeks za kapital i aktivu i linija PE

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

Grafik 10. IL-indeks za depozite i kredite i linija PE

Izvor: Autori, prema podacima iz statističke baze NBS (Bilans stanja/bilans uspeha, 2022)

Situacija po pitanju iL-indeksa u 2022. godini je relativno nepromenjena. Odnosno, sa Grafika 9 može se uočiti da se pomenuti prostor između IL i PE (oligopolski prostor) sužava sa rastom broja učesnika uključenih u analizu, što može ukazivati da su veća koncentrisanost i mogućnost oligopola prisutni u tržišnom segmentu malog broja banaka i u 2022. godini.

Grafička prezentacija bilansnih stavki depozita i kredita (Grafik 10) ukazuje na drugačiju situaciju u poređenju sa 2017. godinom. Oligopolski prostor se ne sužava sa povećanjem broja banaka, što znači da u pogledu ovih bilansnih pozicija velika je verovatnoća oligopolske strukture i nejednake raspodele učešća u depozitima i kreditima u bankarskom sektoru Republike Srbije.

U skladu sa prezentovanim rezultatima, odnosno zbog opasnosti povrede konkurencije, Komisija za zaštitu konkurencije vrši konstantni monitoring stanja na tržištima, a naročito na bankarskom tržištu. Uloga Komisije za zaštitu konkurencije je naročito važna onda kada dolazi do preuzimanja ili spajanja banaka. Propisana je obaveza prijave svake transakcije koja bi mogla uticati na povećanje stepena koncentracije na tržištu kako bi Komisija za zaštitu konkurencije mogla preventivno da deluje u očuvanju efikasne konkurencije na tržištu. Komisija za zaštitu konkurencije nakon ispitivanja stanja na tržištu i posledica prijavljene transakcije odlučiti da li bi takva akcija ugrozila uslove konkurencije. Tako, Komisija za zaštitu konkurencije je odobrila da se MTS banka pripoji Poštanskoj štedionici s obzirom na to da njihovo zajedničko tržišno učešće 6,2% što ne može izazvati negativne posledice po konkurenciju. Još neki od primera su odobreno pripajanje Direktne banke Eurobanci ili preuzimanje Sber banke od strane AIK banke, kao i spajanje NLB i Komercijalne banke u 2022. godini. Prilikom takvih spajanja mora postojati oprez s obzirom na prikazane rezultate. Naime, iako HHI pokazuje da ne postoji koncentrisanost tržišta, mora se voditi računa o tržišnim učešćima pojedinačnih banaka i njihovoj dominaciji na tržištu o čemu nam govore podaci o raciju koncentracije CR_n .

Zaključak

Analiza izvršena bitnim pokazateljima koncentracije u pogledu odgovarajućih bilansnih kategorija banaka u Republici Srbiji ukazuje na prisustvo specifične oligopolske strukture, koja je postala izraženija u 2022. godini u poređenju sa situacijom od pre pet godina. Treba naglasiti da dobijeni rezultati umnogome zavise od okolnosti koje su prisutne na bankarskom tržištu Republike Srbije, a tiču se njegove fragmentisanosti. Brojni pokazatelji usled osetljivosti na različite tržišne segmente i obuhvate analize dovode do prilično neočekivanih ishoda u kalkulacijama koncentracije.

Imajući u vidu trend opadanja broja banaka na tržištu i makroekonomsku trajektoriju, i na osnovu prethodnih tendencija jačanja koncentracije, može se očekivati dalji proces konsolidacije bankarskog sektora, putem prodaje, odnosno spajanja, što će pitanja analize i praćenja nivoa koncentrisanosti na bankarskom tržištu u perspektivi činiti sve značajnijim.

Uprkos tome što izračunati pokazatelji ne ukazuju ni na prisustvo konkurentnosti, ipak se može, u delimičnom pogledu, govoriti o povoljnim perspektivama za uspostavljanje i razvoj konkurencije na bankarskom tržištu Republike Srbije. Osim toga, dosadašnji nivo razvijenosti bankarskog sektora upućuje da bi ovaj segment finansijskog tržišta mogao predstavljati značajan faktor celokupnog privrednog razvoja. Imajući u vidu da nijedan pokazatelj predstavljen u radu ne ukazuje direktno na postojanje monopola na tržištu, ne može se govoriti o izrazitim oblicima narušavanja konkurencije u sektoru. Praktično, narušavanje tržišnih principa, u određenoj meri, identifikuje se na polju sektorskog udela najvećih banaka, koje po posmatranim kategorijama ostvaruju značajna učešća, međutim, broj učesnika i pomenuta fragmentiranost tržišta deluju korektivno na date tendencije.

Literatura

1. Acharya, V., Gromb, D. & Yorulmazer, T. (2012). Imperfect competition in the interbank market for liquidity as a rationale for central banking.

- American Economic Journal: Macroeconomic*, 4(3), 184-217.
2. Allen F. & Gale, D. (2000). *Comparing financial systems*. MIT Press Books.
 3. Barjaktarović, L. & Paunović, M. (2011). Banking sector in CEE countries and world economic crisis. *Valahian Journal of Economic Studies, Les Annales de Université Valahia de Targoviste*, 2(4), 75-82.
 4. Bikker, J. A. & Groeneveld, H.J. (2000). Competition and Concentration in the EU Banking Industry. *Kredit und Kapital*, 33.
 5. Boyd, J. & Nicolo, G. (2005). The theory of bank risk taking and competition revisited. *The Journal of finance*, 60(3), 1329-1343.
 6. Cetorelli, N. (2001). Does Bank Concentration Lead to Concentration in Industrial Sectors. Working Paper 2001-01. Federal Reserve Bank of Chicago.
 7. Chan, Y.-S., Greenbaum, S. & Thakor, A. (1986). Information Reusability, Competition and Bank Asset Quality. *Journal of Banking and Finance*, 10, 243-253.
 8. Claessens, S. & Laeven, L. (2003). What drives bank competition? Some international evidence. World Bank Policy, *Research Working Paper 3113*.
 9. Claessens, S. (2009). Competition in the Financial Sector: Overview of Competition Policies. *Working paper*, 2009(045), International Monetary Fund.
 10. Dell'Ariccia, G., Igan, D. & Laeven, L. (2012). Credit Booms and Lending Standards: Evidence from the Subprime Mortgage Market. *Journal of Money, Credit and Banking*, 44, (2-3), 367-384.
 11. Dimić, M. & Barjaktarović, L. (2017). Vlasnička transformacija bankarskog sektora u zemljama Jugoistočne Evrope. *Bankarstvo Magazine*, 46(1).
 12. Hellman, T., Murdock, K. & Stiglitz, J. E. (2000). Liberalization, Moral Hazard in Banking and Prudential Regulation: Are Capital Controls Enough? *American Economic Review*, 90(1), 147-165.
 13. Keeley, M. C. (1990). Deposit Insurance, Risk and Market Power in Banking. *American Economic Review*, 80, 1183-200.
 14. Macit, F. (2012). Recent Evidence on Concentration and Competition in Turkish Banking Sector. *Theoretical and Applied Economics*, 19(8).
 15. Matutes, C. & Vives, X. (2000). Imperfect Competition, Risk Taking and Regulation in Banking. *European Economic Review*, 44, 184-216.

16. Maudos, J. & Vives, X. (2019). Competition policy in banking in the European Union. *Review of industrial organization*, 55, 27-46.
17. Miljković, M., Filipović, S. & Tanasković, S. (2013). Market Concentration In The Banking Sector - Evidence From Serbia. *Industrija*, 41(2), 7-26.
18. Ostojić, I. & Petrović, P. (2017). Reforma, razvoj i performanse bankarskog sektora Srbije. U: S. Grk. (Eds.) *Svet i Srbija, izazovi i iskušenja*. Beograd: Institut društvenih nauka, 175-194.
19. Peria, M. S. M. & Mody, A. (2004). How Foreign Participation and Market Concentration Impact Bank Spreads: Evidence from Latin America. Research Working Paper. World Bank.
20. Račić, Ž. (2014). Uticaj osnovnih makroekonomskih pokazatelja na likvidnost bankarskog sektora Srbije. *Škola biznisa*, 2, 67-76.
21. Radovanovic, B. & Filimonovic, D. (2011). Mergers and Acquisitions in Banking Sector: The Case of Western Balkan Countries. In: Stefan Bogdan Salej & Dejan Eric & Srdjan Redzepagic & Ivan Stosic (eds.), *Contemporary Issues in the Integration Processes of Western Balkan Countries in the European Union*, chapter 28, 460-477, Institute of Economic Sciences.
22. Ratnovski, L. (2013). Competition Policy for Modern Banks. Working Paper, 2013(126). International Monetary Fund
23. Repullo, R., (2004). Capital Requirement, Market Power, and Risk-Taking in Banking. *Journal of Financial Intermediation*, 13, 156-182.
24. Sa'ez L. & Shi, X. (2004). Liquidity pools, risk sharing, and financial contagion. *Journal of Financial Services Research*, 25(1), 5-23.
25. Vives, X. (2011). Competition Policy in Banking. Forthcoming in Oxford Review of Economic Policy.

THE ROLE OF COMPETITION POLICY IN PRESERVING THE BANKING SECTOR STABILITY

A country that strives to improve competitiveness and faster economic growth must have a stable banking system. The functioning of the banking sector is not excluded from the domain of formulating and implementing competition policy, which ensures an open market, healthy competition and

eliminating market barriers. However, it is necessary that the competition policy recognizes all the specificities of the banking sector, considering its sensitivity. At the same time, it is important to connect legal regulations with the factual situation and needs of the banking sector. An equal position of market participants should be ensured while preserving the stability and functionality of all participants. The paper deals with summarizing the arguments related to the trade-off between competition and the stability of the banking sector, with reference to the state of competition and market concentration of the banking sector in the Republic of Serbia and the experience of applying the competition policy in this area.

Keywords: banking sector, competition policy, market concentration